

Pohľad na vybrané aspekty ústavného systému Nórskeho kráľovstva

2. časť

Slavomír Rudenko*

V nadväznosti na prvú časť, venovanú najvyšším štátnym orgánom v nórskom ústavnom systéme, by som chcel poukázať na niektoré ďalšie vybrané aspekty, ktoré majú v systéme svoj osobitný význam a o ktorých možno zároveň tvrdiť, že ich opomenutím by sa snaha o celkový pohľad na nórsky ústavný systém stala podstatne zjednodušenou, nevystihujúc tak úplným spôsobom jeho realitu. Z dôvodu logického nadviazania na prvú časť príspevku, ukončení problematikou kreácie zákonodarného zboru, začínam túto druhú časť pohľadom na postavenie poslancov zákonodarného zboru, s ktorým súvisí existencia špecifického súdneho orgánu v nórskom ústavnom systéme, ktorým je Ríšsky súd.

POSTAVENIE POSLANCOV STORTINGU

Ústava Nórskeho kráľovstva nepozná inštitút poslancovej imunity v zmysle vyňatia poslanca spod jurisdikcie súdov, ak neexistuje súhlas zákonodarného zboru s trestným stíhaním. Pre trestné činy spáchané poslancami je príslušný Ríšsky súd (*Riksretten*), pričom rozhodnúť o obžalobe príslúcha podľa § 86 ústavy Odelstingu. V ostatných prípadoch možno poslanca Stortingu obžalovať ako ktoréhokoľvek iného nórskeho občana. To isté platí aj pre výkon trestu odňatia slobody v prípade vynesenia odsudzujúceho rozsudku. § 66 ústavy však v obmedzenom rozsahu priznáva poslancovi Stortingu ochranu pred obmedzením osobnej slobody počas cesty na zasadnutie Stortingu, počas zasadnutia, ako aj počas cesty späť zo zasadnutia do svojho bydliska. V tomto časovom rozpätí možno poslanca zadržať, len ak bol pristihnutý pri páchaní trestného činu.

Poslanca taktiež nemožno brať na zodpovednosť za jeho vyjadrenia uskutočnené počas rokovaní Stortingu, a to ani po skončení rokovania. Pojem „rokovanie“ tu zahŕňa napríklad aj prácu vo výboroch, nie však vyjadrenia poslancov mimo rokovacej siene, či na stretnutí poslancov klubu. Za vyjadrenia počas rokovaní Stortingu možno brať poslanca na zodpovednosť podľa § 38 Rokovacieho poriadku, ktorý uvádza, že

„nevhodné alebo urážlivé správanie alebo vyjadrovanie nie je prípustné.“ V takomto prípade je predseda parlamentu (*Stortingspresident*) po opakovanom upozornení oprávnený „len“ odňať poslancovi slovo alebo vykázať ho z rokovacej miestnosti. Či by bolo možné postupovať podľa § 86 (viď ďalej), je viac než sporné. Aj Najvyšší súd nechal v roku 1957 túto otázku otvorenú. Názory, že samotný § 66 možnosť, že by zasiahol Ríšsky súd, nevyklučuje, možno odmietnuť tvrdením, že ustanovenia o Ríšskom súde sú zaradené medzi ustanovenia o súdnej moci a nie medzi ustanovenia týkajúce sa Stortingu. Ak by bolo poslanca možné brať na zodpovednosť pred Ríšsky súd, bolo by i samotné ustanovenie § 66 o nestíhateľnosti za názory vyslovené v Stortingu nadbytočným pri ustanovení § 86.¹

RÍŠSKY SÚD (RIKSRETTEN)

Súdna moc, ako tretia moc v systéme deľby moci, je v nórskej ústave založená na samostatnom a nezávislom postavení súdov. Jedinými súdmi, o ktorých sa zmiňuje ústava v časti nazvanej „o súdnej moci“ (časť D ústavy), sú Ríšsky súd a Najvyšší súd. Kým Ríšsky súd má svoje úplne špecifické funkcie, ustanovenia týkajúce sa Najvyššieho súdu ako najvyššej inštancie systému všeobecných súdov možno označiť za charakterizujúce pre postavenie súdov vo všeobecnosti.

Na vyvodzovanie trestnoprávnej zodpovednosti členov Štátnej rady, Najvyššieho súdu a Stortingu zriadila ústava osobitný súdny orgán, Ríšsky súd (*Riksretten*). V § 86 sa uvádza, že „Ríšsky súd rozhoduje v prvej a zároveň poslednej inštancii v konaniach, ktoré voči členom Štátnej rady, Najvyššieho súdu alebo Stortingu inicioval Odelsting z dôvodu spáchania trestného činu niektorou z týchto osôb, a to takého trestného činu, ktorý súvisí s ich postavením ako ústavných činiteľov“. Pre možnosť podať obžalobu pred Ríšskym súdom nemožno pripustiť kratšiu premlčaciu lehotu ako 15 rokov. Práve posúdenie otázky, či spáchaný trestný čin má súvislosť s postavením osoby ako ústavného činiteľa, sa v praxi javí ako najzložitejšie.

Spôsob obsadenia súdu je pomerne zložitý, vo všeo-

* Mgr. Slavomír Rudenko, absolvent Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave a externý spolupracovník Katedry právnych dejín PF UK

¹ Podľa: JOHS. ANDENÆS in: „Statsforfatningen i Norge. Universitetsforlaget, Oslo, 2000“, str. 120.

becnosti však možno povedať, že Ríšsky súd sa skladá zo sudcov Najvyššieho súdu a spravidla dvojnásobného počtu členov Lagtingu. Na vynesení rozsudku sa zúčastňuje 5 sudcov Najvyššieho súdu a 10 členov Lagtingu, ktorí sa určujú losom. Takéto zloženie vychádza z myšlienky spojenia najvyššej súdnej autority s najvyššou politickou autoritou. Platí, že sudcami Ríšskeho súdu sú všetci stáli členovia Lagtingu a za stálych členov vymenovaní sudcovia Najvyššieho súdu. Predsedníctvo patrí prezidentovi Lagtingu. Člen Lagtingu, ktorý je sudcom Ríšskeho súdu, zostáva až do skončenia konkrétnej rozhodovanej veci vo svojej funkcii bez ohľadu na skončenie svojho poslaneckého mandátu. Ak by však prestal byť poslancom Stortingu z iného dôvodu, odstupuje aj z funkcie sudcu Ríšskeho súdu. To isté platí aj pre sudcu, ktorý prestal byť sudcom Najvyššieho súdu.

Napriek všeobecnej opodstatnenosti existencie Ríšskeho súdu v ústavnom systéme možno tvrdiť, že Ríšsky súd v súčasnosti stratil rozhodujúci rozmer svojho praktického významu.² Na druhej strane právo Odelstingu na vznesenie obžaloby a tým aktivizovanie Ríšskeho súdu tak, ako to predpokladá ústava, zostáva v plnej miere zachované, ak by sa Odelsting rozhodol toto právo kedykoľvek nanovo uplatniť.

To, že Ríšsky súd stratil svoj praktický význam, je jedným z dôsledkov uplatňovania zásad parlamentarizmu v nórskom ústavnom systéme. Zodpovedajúc systému vytvorenému ústavou v roku 1814 bol výrok Ríšskeho súdu takpovediac jediným účinným prostriedkom na pozbavenie úradu ministra, ktorého odmietol odvolať panovník. I v roku 1884, ktorý vstúpil do dejín nórskej konštitucionalistiky ako rok presadenia sa zásad parlamentarizmu vo vzájomných vzťahoch najvyšších štátnych orgánov³, zohral Ríšsky súd rozhodujúcu úlohu, keď panovník, podrobil sa jeho výroku proti ministrovi Selmerovi, vymenoval vládu na čele s Johanom Sverdrupom, ktorá mala podporu parlamentnej väčšiny. Parlamentarizmus dal Stortingu možnosť vysloviť nedôveru vláde alebo jej jednotlivému členovi, čím v praktickej rovine dodal Stortingu mechanizmus, ktorý dovtedy poskytovala len inštitúcia Ríšskeho súdu. Parlamentná zodpovednosť tak v rozhodujúcej miere nahradila zodpovednosť ústavnú. Ako tvrdí Bjorn Berg: „Inštitút Ríšskeho súdu je anachronizmom. Prežil časy svojej najväčšej slávy a nepochybne splnil svoju historickú úlohu. V súčasnosti sa však nejaví nevyhnutným, ale skôr nepoužiteľným.“⁴ Ríšsky súd možno síce vnímať ako účinný nástroj proti porušeniu ústavy zo strany vlády, nemožno mu však uprieť zjavný nedostatok zodpovedajúcej ochrany voči

expanzívnym tendenciám ostatných štátnych orgánov, predovšetkým Stortingu, čo je dané jeho postavením pri kreácii Ríšskeho súdu.

ĽUDSKÉ PRÁVA V TEXTE ÚSTAVY

Hoci na základe svojho francúzskeho a amerického ústavného vzoru sa aj pri zrode Ústavy Nórskeho kráľovstva v niektorých jej navrhovaných verziách uvažovalo s osobitným výpočtom ľudských práv v rámci samostatnej slávnostnej deklarácie ľudských práv, komplexný systém, zabezpečujúci ochranu jednotlivca voči zásahom zo strany štátnej moci, vo výslednom texte ústavy napokon obsiahnutý nebol. Ochrana ľudských práv sa stala súčasťou časti E ústavy, teda jej tzv. všeobecných ustanovení.

Zo súčasného pohľadu sa môže zdať výber jednotlivých aspektov ochrany jednotlivca, zvolený tvorcami ústavy, nedôsledný, ba dokonca pomerne náhodný. Výpočet ľudských práv, ktorým ústava v časti E venuje osobitnú pozornosť, by bolo možné zhrnúť nasledovne:

1. právo na osobnú slobodu;
2. právo na spravodlivý súdny proces;
3. sloboda prejavu a sloboda tlače;
4. občianska rovnosť;
5. ochrana súkromného vlastníctva;
6. nedotknuteľnosť obydlia;
7. sloboda podnikania;
8. právo na prácu;
9. právo na ochranu životného prostredia;
10. práva etnickej skupiny Sámov;
11. nezávislosť cirkvi a náboženských spoločností.

Mnohé z ustanovení majú len svoj historický význam (ako napr. zákaz priznávania dedičných privilégií, zriaďovania nových grófstiev, barónstiev, dedičných šľachtických sídiel a fideikomisov), naproti tomu iné boli do textu ústavy zahrnuté až neskôr (právo na prácu, právo na ochranu životného prostredia) alebo dokonca len veľmi nedávno (ako v prípade práv etnickej skupiny Sámov). Osobitný charakter má ustanovenie § 110 c, ktoré sa súčasťou nórskej ústavy stalo v roku 1994, a ktoré je výrazom medzinárodnoprávnej ochrany ľudských práv. Podľa neho „je povinnosťou štátnych orgánov rešpektovať a ochraňovať ľudské práva“. Podrobnejšie pravidlá o plnení záväzkov vyplý-

² Od rokov 1926–1927, keď sa obžaloba pred Ríšskym súdom týkala ministra Bergeho, táto inštitúcia spočíva. Všeobecne v jej dejinách ani raz nedošlo k podaniu obžaloby voči poslancovi Stortingu, či sudcovi Najvyššieho súdu, ale výlučne sa uplatnili obžaloby voči členom Štátnej rady, vrátane ministerského predsedu.

³ Podrobný výklad o uplatňovaní zásad parlamentarizmu v Nórsku podáva Per Stavang v článku „Parlamentarismen i Noreg.“ (in: Tidsskrift for Rettsvitenskap, 1976, str. 423–463).

⁴ BJØRN O. BERG: „Riksretten – en anakronisme?“, in: Makt uten ansvar? – artikkelsamlingen (red. Eivind Smith), 1997, str. 65–168.

vajících z mezinárodných smlouv o lidských právech prenecháva na osobitný zákon. Hoci má ustanovenie len istým spôsobom deklaratórnu formu, nepochybne plní zastrešujúcu funkciu na jednej strane vo vzťahu k jednotlivým ľudským právam, obsiahnutým vo všeobecných ustanoveniach, na strane druhej k tým ľudským právam, ktoré sice v ústave obsiahnuté nie sú, avšak ich ochrana je zabezpečená prostredníctvom záväzkov, vyplývajúcich z mezinárodných dohôrov o ľudských právoch, ku ktorým Nórsko pristúpilo.

Mnohé moderné ústavy, obsahujúce podrobný a prepracovaný „katalóg ľudských práv“, ako napríklad Základný zákon SRN z roku 1949, zúročujú predovšetkým historické skúsenosti a potrebu medzinárodnej ochrany ľudských práv. Pri porovnaní so Švédskom, ktorého ústava po revízii zo 70. rokov 20. storočia taktiež obsahuje rozsiahlu deklaráciu ľudských práv, možno v prípade Nórska opäť naraziť na už spomínaný fenomén ústavného konzervatizmu. Ochrana ľudských práv tak v praktickej rovine nie je ničím iným ako výsledkom všeobecného akceptovania sociálnych, kultúrnych, politických a v neposlednom rade morálnych a etických hodnôt uznávaných spoločnosťou. Ide o výnimočný príklad toho, ako aj bez výslovného a komplexného zakotvenia ľudských práv v základnom právnom dokumente štátu nemusí o rešpektovaní ľudských práv vzniknúť najmenšia pochybnosť. Práve naopak, ani tá najprepracovanejšia a najdokonalejšia deklarácia ľudských práv sama o sebe ešte nezaručí garancie, že ľudské práva budú skutočne dodržiavané a rešpektované.

PRENOS PRÁVOMOCÍ NA MEDZINÁRODNÚ ORGANIZÁCIU PODĽA § 93 ÚSTAVY

Ak si to vyžaduje udržanie medzinárodného mieru a bezpečnosti alebo podpora pravidiel medzinárodného práva a medzinárodnej spolupráce, umožňuje § 93 Stortingu vysloviť 3/4-väčšinou hlasov súhlas s prenesením výkonu častí práv, ktorých vykonávanie inak podľa ústavy prislúcha výlučne štátnym orgánom, na medzinárodnú organizáciu, ktorej je Nórsko členom alebo ktorej členom sa má stať, s výnimkou oprávnenia meniť ústavu. Podobne ako pri hlasovaní o zmene ústavy musí byť pri vyslovení súhlasu prítomná najmenej 2/3-väčšina všetkých poslancov Stortingu.

V prípade vstupu do medzinárodnej organizácie alebo iného združenia štátov, ktorého rozhodnutia majú na Nórsko len výlučne medzinárodnoprávne účinky, sa ustanovenia § 93 nepoužijú, ale aplikuje sa bežný postup súvisiaci s ratifikáciou medzinárodných smlouv. Tak tomu bolo napríklad v prípade vzniku nórskeho členstva v OSN, vstupu krajiny do iných medzinárodných orgánov a organizácií, ako aj v rámci všetkých foriem kooperácie v oblasti medzinárodnej hospodárskej spolupráce.

Naopak, § 93 bol v praxi použitý zatiaľ jediný raz, a to pri pristúpení Nórska k Európskemu hospodárskemu priestoru (vytvorenému na základe zmluvy medzi členskými štátmi ES/EÚ a štátmi Európskej zóny voľného obchodu/EFTA – Nórskom, Islandom a Lichtenštajnskom) v roku 1992. Hoci prevažná väčšina rozhodnutí prijímaná v rámci tohto zoskupenia má len medzinárodnoprávnu povahu, v jednotlivých prípadoch sa priamo dotýka aj postavenia nórskeho občana. Taktiež § 1 Zákona č. 109 z 27. novembra 1992 o vykonaní Zmluvy o EHP uviedol, že väčšina ustanovení zmluvy sa stane súčasťou vnútroštátneho právneho poriadku.

Paragraf 93 ohraničuje možnosť prenosu výkonu práv na medzinárodnú organizáciu tým, že nepripúšťa prenos práva na zmenu samotnej ústavy. Všetko nasvedčuje tomu, že takéto obmedzenie je nevyhnutné vnímať v širších súvislostiach, teda nielen ako obmedzenie priamych ústavných zmien, ale aj ako obmedzenie opatrení, ktoré by aj bez zmeny ústavy mohli mať za následok porušenie práv priznaných občanom. Mohlo by ísť napríklad o porušenie zásady zákazu retroaktivity zákonov (§ 97), slobody tlače (§ 100), či práva na úplnú náhradu v prípade vyvlastnenia (§ 105).

OBMEDZENIA ZMENY ÚSTAVY

§ 112 obsahuje formálne a materiálne obmedzenia zmeny ústavy. Návrhy na zmenu ústavy možno podľa neho podať na niektorom z prvých troch zasadnutí Stortingu, to znamená v prvých troch rokoch príslušného štvorročného volebného obdobia Stortingu. To isté platí aj pre schvaľovanie návrhov. V praxi dochádza najčastejšie tak k návrhom, ako aj k ich schvaľovaniu v treťom roku príslušného volebného obdobia. Návrhy sa síce musia zverejniť, ale prejednávajú sa až po zideaní sa novozvoleného Stortingu. Ten návrh buď v zmenenej podobe schváli alebo ho ako celok zamietne. Toto pravidlo sa uplatňuje až natoľko striktné, že sa neumožňujú ani čisto formálne zmeny v už podanom návrhu, preto sa návrh často podáva vo viacerých alternatívach. Na prijatie návrhu na zmenu ústavy je potrebná 2/3-väčšina hlasov (ústavná väčšina) za prítomnosti najmenej 2/3 všetkých poslancov Stortingu, ktorý v takomto prípade zasadá v pléne.

Ústava ako formálny prameň práva s najvyššou právnou silou má byť aspoň relatívne nemenným aktom, a preto sa má čo-možno najlepšie predísť urýchleným rozhodnutiam. To odôvodňuje práve zložitejší mechanizmus prijímania jej zmien. Účelom formálneho obmedzenia je tiež možnosť voličov zaujať stanovisko k navrhovanej novelizácii skôr, ako sa o nej s konečnou platnosťou rozhodne. V praxi však predložené návrhy na zmenu ústavy zohrávajú v rámci volebnej kampane významnejšiu úlohu len veľmi zriedkavo.

Pokiaľ ide o obsah návrhov, teda materiálne podmienky pre zmenu ústavy, § 112 ustanovuje, že „zmena

ústavy nesmie odporovať základným princípom, na ktorých je ústava vybudovaná, ale má byť len takou modifikáciou v jej jednotlivých ustanoveniach, ktorou sa nenaruší samotný duch ústavy“. Otázkou, čo treba považovať za základný princíp, resp. ducha ústavy, nemožno zrejme zodpovedať s konečnou platnosťou. Kým v roku 1814 by snaha o odstránenie monarchie a nastolenie republiky bola nepochybne považovaná za zásah do základných ústavných princípov, v súčasnosti, keď osobná moc panovníka stratila svoj pôvodný význam, by sa na podobné snahy muselo hľadieť inak. Taktiež systém štátnej cirkvi, zakotvený v §§ 2, 4 a 16, patril v roku 1814 nesporne k základným princípom ústavy, dnes by sa však sotva našiel niekto, kto by sa domnieval, že prípadnej odluke cirkvi od štátu by stálo v ceste ustanovenie § 112.

Schválená zmena ústavy nadobúda účinnosť okamžite, teda ešte pred svojím uverejnením. Ústavný akt podpisujú prezident a tajomník Stortingu, úloha panovníka sa obmedzuje len na jeho vyhlásenie.

Napriek tomu, že podmienky pre zmenu ústavy sú stanovené pomerne prísne, viac ako polovica z pôvodných 112 paragrafov bola od prijatia ústavy v roku 1814 najmenej raz novelizovaná, odhliadnuc od mimoriadnych ústavných revízií v jeseni 1814 a v jeseni 1905. Väčšina zmien sa však skutočne, v súlade s požiadavkou v § 112, týkala len detailných modifikácií. Ťažiskové ustanovenia, týkajúce sa vzájomných vzťahov medzi panovníkom, vládou a Stortingom zostali takmer nedotknuté, napriek tomu, že už dávnejšie s reálne existujúcimi vzťahmi v štáte prestali korešpondovať. Proti plánom na celkovú revíziu ústavy tak aspoň doteraz vždy zvíťazil tradičný nórsky ústavný konzervativizmus pochádzajúci ešte z čias únie.

§ 112 zahŕňa nevyhnutne nielen možnosť zmeny ústavy, ale napokon aj doplnenie ústavy, či pripustenie výnimky z určitého ustanovenia ústavy v konkrétnom prípade. Zaujímavou sa javí otázka, komu patrí právo zákonodarnej iniciatívy v prípade zmien ústavy. Samotná ústava v tejto otázke neponúka riešenie. Na základe analógie k § 76 týkajúceho sa „bežných“ zákonov, prislúcha zákonodarná iniciatíva panovníkovi, v praxi teda vláde, a každému členovi Stortingu. Keďže o zmene ústavy sa rokujú v pléne Stortingu, nemožno zákonodarnú iniciatívu k nej obmedziť, podobne ako v prípade zákonov, len na členov Odelstingu. Kým však v prípade zákonov platí, že v praxi takmer výlučne prevládajú vládne návrhy, návrhy na zmenu ústavy pochádzajú najčastejšie od jedného alebo spoločne od niekoľkých členov Stortingu. Tieto sú často podávané bez bližšieho odôvodnenia a spôsobujú situáciu, že Storting sa dostáva do zložitejšieho postavenia, ak má na základe predložených podkladov zaujať

stanovisko k návrhu na zmenu ústavy, ako je tomu v prípade návrhov zákonov.

PRÁVO ÚSTAVNEJ NÚDZE (KONSTITUSJONELL NØDRETT)

V nórskeho ústavných dejinách po roku 1814 došlo dvakrát k výnimočnej situácii, ktorá prispela k tomu, že zmena ústavy sa uskutočnila bez splnenia podmienok ustanovených v § 112. Nórska teória štátneho práva hovorí o tzv. „práve ústavnej núdze“ (*konstitusjonell nødrett*).⁵ Konanie, ktoré by za normálnych okolností bolo v rozpore s ústavou, robí stav núdze v danej situácii jediným možným, a preto oprávneným. Po prvýkrát sa tak stalo v roku 1814, keď bolo potrebné ústavu prispôsobiť vstupu Nórska do únie so Švédskom, po druhýkrát ju bolo v roku 1905 potrebné opäť prispôsobiť spoločenským vzťahom vzniknutým po rozpade únie. V oboch prípadoch boli nevyhnutné zmeny v ústave prijaté v Stortingu bežným plenárnym postupom. Najvýraznejším prejavom práva ústavnej núdze boli roky okupácie počas 2. svetovej vojny. Od rozpustenia Stortingu v apríli 1940 až do skončenia vojny vystupovali panovník a vláda, aj tí však len z dočasného exilu v Londýne, ako jediní legitímni reprezentanti štátnej moci. Veľká časť textu ústavy sa tak na niekoľko rokov ocitla akoby mimo účinnosti, predovšetkým však celá jej tretia časť, týkajúca sa zákonodarnej moci, ale aj mnohé ďalšie ustanovenia, ako napríklad § 11, podľa ktorého sa panovník nesmie bez súhlasu Stortingu zdržiavať mimo hraníc štátu dlhšie ako 6 mesiacov, a podobne.

Je potrebné zdôrazniť, že princíp práva ústavnej núdze nemožno výslovne vyvodiť zo žiadneho ustanovenia ústavy, a treba ho preto vnímať z pohľadu prirodzeného, zároveň však v podstatnej miere rozširujúceho výkladu ústavy. Keďže by bolo nanejdvých zložité ustanoviť všeobecne, nakoľko naliehavý musí byť stav núdze, aby došlo k aktivizovaniu tohto právneho inštitútu, je účelné stotožniť sa s názorom, že táto otázka bude závisieť vždy a výlučne od posúdenia konkrétnej situácie.⁶ Naopak, v zložitejšej situácii, v akej sa krajina ocitla napr. v priebehu 2. svetovej vojny, keď činnosť Stortingu bola na niekoľko rokov paralyzovaná, nie je však opodstatnené požadovať ani vysvetlenie nevyhnutnosti každého jednotlivého opatrenia, ktoré exilová vláda vykonala mimo rámca pôsobnosti, ktorý jej vymedzuje právny poriadok.

Čiastkovú úpravu tejto problematiky priniesol v roku 1950 Zákon o osobitných opatreniach v čase vojny, vojnovej pohotovosti a podobných situáciách (Zákon č. 7 z 15. decembra 1950, nazývaný aj

⁵ Pozornosť tejto problematike venovali medzi inými TORSEL OPSAHL a PER STAVANG (in: „Knophs oversikt over Norges rett. Universitetsforlaget, Oslo, 1998“), JOHS. ANDENÆS (in: „Statsforfatningen i Norge. Universitetsforlaget, Oslo, 2000“), či KNUT MYKLAND (in: „Norges grunnlov i 175 r. Gyldendal, Oslo, 1989“).

⁶ Tak, ako to tvrdia mnohí teoretici, medzi nimi predovšetkým JOHS. ANDENÆS, TORSEL OPSAHL a PER STAVANG (v dielach citovaných vyššie), či Frede Castberg (in: „Norges Statsforfatning. Universitetsforlaget, Oslo, 1964“).

skrátene „pohotovostný zákon“ – „beredskapsloven“). Zákon dáva panovníkovi osobitné splnomocnenie pre obdobie vojnových a krízových situácií. § 1 zákona ustanovuje: „Ak je z dôvodu vojny Storting pozbavený výkonu svojich právomocí, prislúcha kráľovi uskutočniť všetky potrebné opatrenia, ktoré si vyžaduje zachovanie záujmov štátu v období vojny, ako aj všetky také opatrenia, ktoré majú umožniť opätovné nastolenie mierových pomerov.“ § 3 dáva panovníkovi osobitnú plnú moc, „ak je krajina vo vojnovom stave, vojnový stav bezprostredne hrozí, alebo ak je nezávislosť alebo bezpečnosť krajiny inak ohrozená.“ Ak je to nevyhnutné, môžu sa rozhodnutia panovníka odchyliť od platného práva. Všetky opatrenia, ktoré panovník uskutoční, je nevyhnutné bezodkladne oznámiť Stortingu, a ak tento nezasadá, má byť bezodkladne zvolaný. § 5 zákona dáva následne panovníkovi možnosť delegovať časť jemu zverenej právomoci správnym orgánom na miestnej úrovni. Je zrejmé, že možnosti, ktoré hlave štátu (V zmysle skôr uvedeného bude opätovne potrebné vychádzať z toho, že spomínané právomoci bude panovník realizovať v rámci Štátnej rady, tak, ako ich v priebehu 2. svetovej vojny vykonávala exilová vláda v Londýne za spoluúčasti panovníka. Je odôvodnené predpokladať, že zákon prijatý bezprostredne po skončení 2. svetovej vojny bol len normatívnym potvrdením praxe nórskeho exilových orgánov, postupujúcich v tom čase na základe nepísaných obyčajových pravidiel. – pozn.) zveruje zákon, by panovník v mierne modifikovanej podobe mohol využiť aj s odvolaním sa na právo ústavnej núdze. Účelom zákona je však utvoriť dostatočne široký rámec pôsobnosti a rozptýliť obavy a pochybnosti, ktoré sa nesporné môžu vyskytnúť pri uplatňovaní práva ústavnej núdze na báze nepísaného, obyčajového pravidla, v súvislosti s jeho možným zneužitím.

PROBLEMATIKA VÝKLADU ÚSTAVY

Pri výklade ustanovení Ústavy Nórskeho kráľovstva sa možno stretnúť so špecifickým, avšak pomerne pochopiteľným problémom, ktorým je jazyk použitý tvorcami ústavy. Rozdiely medzi jazykom zaužívaným v čase vzniku ústavy a jazykom používaným v súčasnosti spôsobujú, že mnohé výrazy, ktoré platný ústavný text obsahuje v nezmenenej podobe od svojho vzniku, nemožno vykladať rovnakým spôsobom ako kedysi. Na túto skutočnosť je potrebné brať zreteľ pri pomerne veľkom počte ustanovení. Významnú úlohu v tejto súvislosti zohrávajú nepochybne zmenené spoločenské vzťahy, prípadne iné objektívne skutočnosti.

Ak ústava pôvodne používala pojem „nórski občania“ („norske Borgere“), napríklad pri úprave volebného práva, mala tým v daných spoločenských podmienkach v podstate pochopiteľne na mysl len príslušníkov mužského pohlavia. V súčasnosti je pri použití tohto pojmu zrejmé, že jeho cieľom je zahrnúť tak ženy, ako aj mužov. Vo svetle uvedeného je však pochopiteľné, prečo ústava na niektorých miestach (napr. v § 50) za pojmom „nórski občania“ uvádza dodatok „muži a ženy“ („norske Borgere, Mænd og Kvinder“).⁷

Dalším špecifickým momentom je, že tvorcovia ústavy v čase jej vzniku určité skutočnosti nepredvídali, resp. mnohé ďalšie ani pri svojej najlepšej vôli predvídať nemohli. Medzi výkladovými pravidlami tak zastáva pomerne významnú úlohu rozširujúci alebo analogický výklad. Bude však vhodnejšie uviesť na tomto mieste niekoľko konkrétnych príkladov. Ak ústava v § 25 uvádza, že panovník je najvyšším veliteľom „pozemných a námorných“ ozbrojených síl štátu, musí to isté platiť aj pre ozbrojené sily letectva, práve preto, že autori ústavy mohli s touto možnosťou počítať pravdepodobne len veľmi teoreticky. Návrh na doplnenie textu § 25 bol však Stortingom zamietnutý s odôvodnením, že je zbytočný. Storting sa obával toho, že ak by sa malo do ústavy zasahovať vždy, keď formulácia neúplným spôsobom vystihuje súčasnú realitu, mohlo by to viesť k „nezdravému“ precedensu vykladania ústavy striktno doslovne. Podobným príkladom je ustanovenie § 105, ktoré priznáva vlastníkov veci (a to hnutelnej i nehnuteľnej) právo na úplnú náhradu v prípade vyvlastnenia. Používajúc analógiu by sa však malo podobne postupovať aj vtedy, ak ide o užívacie právo oprávnenej osoby.

Je nepochybné, že ústava má vo vzťahu k ostatným zákonom postavenie *lex superior* a uskutočniť zmenu v nej je z tohto dôvodu pomerne zložitá a časovo náročná. I ustanovenie § 112 o mechanizme prijímania zmien v ústavnom texte plne vystihuje takýto charakter ústavy. To, že sa prispôbovanie ústavy súčasným potrebám deje skôr prostredníctvom výkladu a uplatňovania ústavných zvyklostí na úkor zásahov do jej písaného textu, možno však v rozhodujúcej miere pripísať už niekoľkokrát spomínanej špecifickej nórskej tradícii vo vzťahu k nemennosti písaného textu ústavy – tzv. nórskeho ústavnému konzervatizmu. Výstižným v tomto smere je názor významného nórskeho právneho teoretika Torkela Opsahla, ktorý tvrdí, že „u tých istých ľudí možno sledovať obrovský konzervatizmus vo vzťahu k zmenám, súčasne však o to väčší liberalizmus vo vzťahu k výkladom.“⁸ Pri príležitosti 175. výročia prijatia ústavy sa v roku 1989 rozprúdila pomerne široká teoretická diskusia o všeobecnej revii

⁷ Za príklad zvolený § 50 uvádza: „Stemmerettigede ere de norske Borgere, Mænd og Kvinder, som senest i det Aar Valgthinget holdes have fyldt 18 Aar.“ Pre porovnanie možno použiť znenie § 12 o obsadzovaní miest v Štátnej rade, ktoré znie: „Kongen velger selv et Raad af stemmerettigede norske Borgere.“ V zmysle uvedeného mal teda formulačný rozdiel svoj nepochybný cieľ a zmysel (v prvom prípade priznanie všeobecného volebného práva pre všetkých občanov, v druhom prípade však obsadzovanie verejných funkcií len príslušníkmi mužského pohlavia). Pozn. autora.

⁸ Podľa: JOHS. ANDENÆS in: „Statsforfatningen i Norge. Universitetsforlaget, Oslo, 2000“, str. 13.

zii ústavy. Cieľom malo byť zosúladienie ústavy so súčasnými ústavnoprávnymi vzťahmi tak reálne, ako aj formálne. Možno tvrdiť, že tieto snahy nenašli v Stortingu výraznejšiu odozvu.⁹

Z historického hľadiska je príznačné, že s ústavným konzervativizmom sa možno stretnúť už v prvých rokoch existencie ústavy, keď sa táto stratégia stala spôsobom ochrany voči osobnej moci švédskemu panovníkovi v spoločnej monarchii. Ústava bola považovaná za významný národný symbol, ktorý má Storting za každú cenu ochraňovať pred zásahmi panovníka. Nadobudla tak významnú silu národnej hrdosti, a spoločne so samostatným nórskeho parlamentom a vlastnou nórskou univerzitou sa v rámci spoločnej monarchie stala základným kameňom nórskej národnej identity. Azda práve historický moment možno považovať za rozhodujúci pre istým spôsobom pateticky vyznievajúcu nedotknuteľnosť ústavy. Všeobecný výraz úcty k ústave dokumentuje mimo iného aj to, že všetky zmeny a doplnenia ústavy sa formulujú v jazykovej forme, ktorá sa používala v roku 1814, teda v roku prijatia ústavy. Od tohto roku však došlo k 6 rozsiahlym jazykovým reformám, ktoré podstatne zmenili charakter nórskeho jazyka v jeho písanej podobe.¹⁰

ZÁVEROM

Ústavu Nórskeho kráľovstva, dokument tvoriaci základ celého nórskeho štátoprávneho systému, je vo svetle uvedeného nevyhnutné vnímať v historických a spoločenských podmienkach, v ktorých v roku 1814 vznikla, ako aj to, že jej konečná verzia sa tvorila ako výsledok rozsiahlych kompromisov. Je síce základným zákonom štátu, chápať ju však ako čosi nadčasové a absolútne nemenné by asi tiež celkom neobstálo. Názor, ktorý v období medzi dvoma svetovými vojnami vyjadril poslanec Stortingu Henrik Ameln, že „*nórsky písaný ústavný systém, to znamená v prvom rade ústava, dáva vo svojom znení asi taký prehľad o systéme reálne uplatňovanom v štáte ako príručka o plachteníciach pre niekoho, kto sa chce oboznámiť s fungovaním motorového plavidla*“¹¹, možno taktiež považovať za príliš jednostranne kritický. Časť pravdy však nepochybne má. Symbolický význam ústavy je v nórskom hodnotovom ponímaní veľmi dôležitý.

To isté možno napokon tvrdiť aj o dôvere a úcte

k monarchickej forme vlády. Možno si celkom oprávnene položiť otázku, ako je vôbec možné, že moderný štát na začiatku 21. storočia uskutočňuje formu vlády, ktorá je takpovediac „múzejným exponátom“? Odpoveď v prípade nórskej monarchie môže vyznieť vcelku jednoducho. Monarchistická forma vlády sa totiž nikdy nestala prekážkou celospoločenského rozvoja ani možnosti občanov zvoliť si vlastnú cestu politického smerovania. Nebola brzdou, ale naopak rámcom a predpokladom pre rozvoj demokracie. Všeobecný postoj k monarchii bolo podľa profesora politológie a teórie štátu Thomasa Chr. Wyllera možné vnímať v roku 1991, keď zomrel kráľ Olav V. Profesor Wyller tvrdí: „*Bol to úprimný žiaľ mnohých tisícov obyvateľov. Nebol to však len zármutok nad smrťou starého muža, ktorý nás navždy opustil, ale osobný žiaľ nad stratou niečoho, čo bolo pre mnohých vzácné. Sviečky na Zámokom námestí v Oslo sa mohli zdať patetické, sentimentálne. Sám seba sa však pýtam, či nemali symbolizovať čosi hlbšie: skutočné city v modernom svete? A možno ešte viac: v mnohých krajinách – možno ešte modernejších ako tá naša – dochádza k výmene hlavy štátu voľbami, prevratmi, ba dokonca revolúciami. Stáva sa, že pri tom umierajú aj ľudia. V Nórsku je však tomu inak. V tichosti a pokojne prevezme – nie moc, ale postavenie – nástupca. Systém ako taký sa rozhodujúcim spôsobom neoplyvnú. Práve naopak. Celkový význam monarchie nie je jednoduché popísať, osobné postavenie monarchu nie je jednoduché pochopiť. Viditeľnými by sa súvislosti stali snáď až v okamihu, keď by monarchia mala byť odstránená.*“¹²

Dôkladnejší pohľad na ústavný systém a reálne fungovanie Nórskej monarchie dáva uveriť tvrdeniu, že rozhodujúcou garanciou akéhokoľvek hodnotového systému nemusí byť nevyhnutne dokonale prepracovaný systém právnych pravidiel. Takýto právny systém síce dáva predpoklady stability, ak sa však existujúci systém dostane do otvoreného konfliktu so záujmami a ideálmi dominujúcej časti spoločnosti, nezabráni rozpadu systému ani tie najlepšie právne pravidlá. Jedinou efektívnou garanciou stability sa tak stáva predpoklad, že existujúci ústavný systém bude pôsobiť v harmonickom súlade s predstavou občanov štátu o spravodlivom a účelnom spôsobe vládnutia. Možno povedať, že v prípade Nórskeho kráľovstva to platí dvojnásobne.

⁹ K otázke všeobecnej revízie ústavy sa vo svojom článku vyjadruje najmä Torkel Opsahl (in: „Trenger Norge en ny grunnlov? Lov og Rett, 1989“, str. 451–464.). Názov článku v preklade znie: „Potrebuje Nórsko novú ústavu?“

¹⁰ V tejto súvislosti je nevyhnutné poznamenať nasledovné. V súčasnosti používaný nórsky jazyk má 2 kodifikované formy – rozšírenejší bokml, ktorý má svoj pôvod v dánskom jazyku, a nynorsk, ktorý je zjednotením západonórskeho dialektu v písomnej podobe. Vzhľadom na to, že forma nynorsk vznikla až po roku 1814, ústava bola napísaná v starej podobe formy bokml. Dnešná podoba bokml sa v zmysle nových jazykových a ortografických pravidiel odlišuje od tej, ktorá sa používala v roku 1814, pomerne podstatne. Pre ilustráciu na príklade použijem v poznámke č. 14 citované ustanovenie § 50, ktoré by v dnešnej podobe znelo takto: „Stemmeberettiget er alle norske borgere, bde menn og kvinner, som senest i ret nr stortingsvalget holdes, har fylt 18 r.“ Pozna. autora, opierajúc sa o : ERNST HJON JAHN: „Utsyn over norsk sprkhistorie etter 1814. Novus forlag, Oslo, 1994“.

¹¹ Podľa: JOHS. ANDENÆS in: „Statsforfatningen i Norge. Universitetsforlaget, Oslo, 2000“, str. 21.

¹² THOMAS CHR. WYLLER, in: „Det norske monarki. Nytt fra Norge, Oslo, 1998“.